

Među različnim noćnim strašilima stravinama, vadinama, sablastima, koje hodaju po svijetu i plaše ljude, spominje se i v a d a, v a d i n a¹⁾. Područje, na kojem se o njima govori, prilično je ograničeno, pak bi stoga bilo zanimljivo to područje potanje odrediti, a samu riječ osvijetliti po njezinu jezičnom podrijetlu i značenju.

Najstarije svjedočanstvo za v a d u, koliko znamo, nalazimo u Iv. Lovrića iz god. 1776.²⁾ On spominje narodno praznovjerje u sinjskoj krajini, po kojem je v a d a identificirana s gorskim, šumskim fantasmom »jeka«. Zatim nalazimo, možda prema istom Lovriću, u knjizi »Costumi dei Morlacchi« In Padova, 1898. (8° VIII+340) u tendencioznom romanu (u uvodu kojega se kaže, da je to vjerni prijevod knjige slavne žene J. Wynne grofice degli Orsini e Rosembergh), na s. 58: v a d a je duh sakriven u otocima, pećinama, kojemu je drago strašiti prolaznike, a da im nikakva zla ne nanese. U bilješci se kaže: V a d a » l' E c o viene preso dai Morlacchi per uno spirito e lo chiamano V a d a. (Morlaci, Zagorci uzimlju jeku kao duh i zovu je v a d a).

Iz novijega doba imamo veoma mnogo potvrda za riječ i vjerovainje o v a d i i to gotovo sve iz zapadnih krajeva hrvatskoga naroda³⁾ kako i već donesena dva svjedo-

¹⁾ Vâda (Zb. XIII 148, VII, 286; vok. vâdo, XXV, 383, akuz. vâdu; vâda (vuk). (Zb. = Zbornik za život i narodne običaje južnih Slavena, Izd. Jugoslavenska Akademija u Zagrebu).

²⁾ Osservazioni sopra diversi pezzi del »Viaggio in Dalmazia« etc. In Venezia, 1776. p. 202.

³⁾ Riječi V a d a ili v a d i n a i s njima spojeno vjerovanje dolazi:

u S p l i t u, por. Vukov rječnik pod »vada«, da je mōra.

u D u b r o v n i k u (Rad 77. s. 102: N. Nodilo navodi lat. djelo A. K. Matasa, po kojem, kad se u Dubrovniku pale Vidu kresovi, da ih ljudi preskakuju i tvrdo drže, da je to zdravo od v a d e. Što na s. 101. ima N. Nodilo, to je sasvim krivo postavljeno i krivo zaključeno:

Vada ili mora: Vada (= Mora) da je poznata u zapadnom dijelu našega naroda — (to je istina) — pa može biti, da bijaše više hrvatska, dok je Mora bila srpska(?). Dakle to ne valja.

Dalje dolaze v a d e ili v a d i n e u makarskom primorju: Kukuljević Arkiv V. 330 (vadine), N. šimić, Pučki spisi. U Zadru 18889, s. 12, 14 (vadine); Zb. XXIII 204, 213—214;

u splitskim Poljicima (Zb. VIII 245, X 185, 268);

čanstva, dakle redom iz područja, na koje je utjecala latinska (romanska) kultura. Toj tvrdnji ne protive se dva svjedočanstva iz Bosne i Hercegovine (Martić i I. Zovko u Zb. VI), jer je i Martić bio katolički redovnik, a Zovkovi su kazivači bili većinom iz Ljubuškoğa (ili iz toga kotara) i Mostara, a ti su gradovi nedaleko od Dalmacije, te se nije čuditi, da u Zovkovu kazivanju ima više talijanskih riječi (na pr. beštimatei, kontati, pasati, stimati, škutor, šoto, žvelt, krepavanje, aria, makar, faliti, manjkati i dr. uz već davno poprmljene romanske mirine, patnje). Ne bismo li pokušali razjasniti riječ »vada« iz jezičnog i kulturnog utjecaja romanskoga?

U crkveno-staroslavenskom jeziku v a d a znači calumnia, a s obzirom na »svadu« (rixa) moglo bi još biti i značenje: smutnja; ne bi li naša V a d a bilo ono, što čovjeka smete, smuti, preplaši? Prema tom Vada = smutnja, plašilo, sablast (i ta riječ od korena, što znači »smutiti«)? Neĝo uzevši, da je slavenska riječ, čudno je, da sličnoj predodžbi i vjerovanju ne nalazimo nigdje traĝa kod Slavena osim kod Hrvata. Trebat će doduše ostati na slavenskom tlu sve dotle, dok se stalno ne dokaĝe, da »vada« nije riječ hrvatska i slavenska.⁴⁾

Još ću spomenuti, da ima riječ v a d a u osobitom značenju i to »rok, određeno doba«, tako ima u Mikalje, Stulli-a, Vuka

u Bukovici (Dalm.) (Zb. VII. 275, 285, 286; XIII 148; XXIII 383);

u Drnišu, doznao po kazivanju: vadurina (vještica)

u Bosni i Hercegovini (fra G. Martić, Osvetnici. Sarajevo, 1893. s. 529—530; vadinina to je vukodlak; 684, 685, a u rječniku na koncu: vadinina = mora, vukodlak; dalje u Zb. VI. 138. Ivan Zovko opisuje vadinine). Da je vada = vukodlak, por. i XIII. 148.

u Parčičevu Rječniku hrv.-tal. 1901. (3. izd.) navodi se da znači: fantasma, incubo; b a b a — v a d a = befana (a to znači bauk, strašilo; srodna joj je njemačka Berchta).

⁴⁾ Osim riječi v a d a (contentio, calumnia), zavada, osvada, svada i vaditi ne bi došle u obzir riječi v a d a i v a d i t i u značenju u č i t i i vježbati kao što ima u slovenskom (por. vada, exercitium, vaje), pa u slov. i hrv. n a v a d a, n a v a d i t i s e (običaj, naviknuti se), a još manje vāditī (izvaditi pōvaditi i dr.). Mimogred spominjem, da već i u Vuka ima glagol zabilježen za Split: vāditī = hoditi polako i pomnjivo, ali tu riječ Parčičev Hrv.-tal. rječnik označuje kao talijansku (moĝda misli na vado = idem).

(žena je na vadu, na tom doba, da rodi), a u tom se značenju upotrebljava riječ i u Crnoj Gori, Boci Kotorskoj i Hercegovini (por. V. Bogišić, Građa itd. s. 470, 472; Zbornik za gr. VI. 120 u Bosni). — Vadinina ima mjesto blizu Zagreba, u kojem se rodio Matija Magdalenić.

Možda bismo se mogli naći na pravom putu, da imamo iz potonjega doba više potvrda, kao što imamo jednu iz hrvatsko-glagolske književnosti još iz XV. s. Na rukopisnom listu, koji se upotrebljavao kao amulet proti nasilovanju, priходу i nahodu zloga i nečistoga duha imamo ove izraze: i ti vraže, sotonu i navado, trepeće bēži; izgonit vraga moego (tvoego) navadi.⁵⁾ Arkandeo Mihovio traži od đavla, da mu kaže ime i čislo svojega roda, a davao mu kazuje: vēšća, mora, šćedrotica, vihronica itd. Mihovil ga počeo nato zaklinjati: tebe, vraže, sotonu i navado i vsa ta tvoja tamna imena itd.⁶⁾ U drugom rukopisu ima formula egzorcizma, kojom se traže imena đavla, a davao odgovara: viška, medvidica, vадnica itd., a nato se zaklinje: navado zala, navado stara⁷⁾ — Evo ovdje imamo upravo u svezi: viška, mora, medvidica i vадnica, koja u istinu ne će biti daleko od naše »vade«; inače za »navadu« držim da nije drugo nego prijevod od *διάβολος*, jer i jedno i drugo znači: opadnik, optužitelj, klevetnik (por. u Miklosich, Lex.: navaditi, navadonik).

Vada vadinina nije zapravo ni mora ni vještica ni vukodlak, kako sam po nekima gore naveo; ona je nešto neodređenije, nešto fantastičnije. Po Lovriću i onom tal. autoru vada je ječka, duh šumske i gorske jeke; tako smo blizu značenju nimfe Jekenekefate. Da su kao neke žene, razumijemo iz poredbe u Zborniku X. 185 (split.

Poljice): Skitaju se kakono i vade,

Da jim kogod večerati dade.

(Možda bismo ovdje mogli uplesti splitski glagol vaditi, polagano i pomnjivo hoditi, ako nije iz talijanskoga vado = idem).

Tu je doduše tertium comparationis skitanje, vrzlanje ponoći, što se kaže uopće za sve stravine i plašila noćna.⁸⁾

Na koncu ne će biti na odmet, ako se postavi, i ako samo kušajući, jedno razjašnjenje o postanku i podrijetlu riječi vada, ako nije riječ hrvatska. U Du Cange-ovu rječniku sredovječnog latinskoga jezika ima tumačenje riječi Fadus, fada, daemonis species (franc. fée), što neki izvode od glagola fari, fatus; da Talijani imaju Fata, Occitani Fades, Hispanci Fadas, et Hadas; da su vidjeli Silvane i Peane, koje zovu Inkubima ili druge, koje zovu Fadas. — Na prvi mah ne bi bilo teško dovesti naše Vade u vezu s tim romanskim Fadama (Fatama). S jezične strane ne bi se protivilo, jer ima mnogo primjera za v od f (pct. Vrane, vratar, Vilip; pored Pilip, Prane, od Frane, fratar, pratar); samo mi je donekle sumnjivo, što riječ vada ne ima u nas nigdje drugu varijantu (fada, fata, vata), što bi se kao od tuđe riječi u nas redovito očekivalo. U talijanskom jeziku nema vada mj. fada, fata, da bismo našu vadu primili neposredno iz talijanskoga; ostala bi dakle latinska, romanska Fada, Fadus. Budući se riječ vada nalazi samo u zapadnom dijelu, na Jadranu, kad se ne bi mogla razjasniti na slavenskom tlu, ne bi zaista bio smion pokušaj dovesti je u vezu s romanskom »Fada« te tako i vadu kao irudicu i orka pribrojiti u prvotno tuđe kulturno blago i jezika i narodnog vjerovanja, koje smo primili ili usmenom predajom od Romana ili književnim širenjem.

Dr. Marijan Stojković.

⁵⁾ Starine XXXIII. s. 198.

⁶⁾ ibid. 200.

⁷⁾ ibid. 281.

⁸⁾ U Bukovici vadom se zove čas paščetina, čas zlokobni čuk (Zb. VII 285, 286).

VLADIMIR MAŽURANIĆ.

Vladimir Mažuranić rodio se u Karlovcu 16. listopada 1845. Otac mu je bio neumrli pjesnik »Smrti Smail-age Čengijića« i ban hrvatski Ivan Mažuranić, a mati Aleksandra bila je sestra pjesnika i ilirskog preporoditelja Dimitrija Demetra. Vladimir je dakle već od djetinjstva mogao razvijati velike svoje prirodne sposobnosti pod utjecajem visoko obrazovane i rodoljubive okoline. Roditeljska kuća njegova bila je jedno od prvih žarišta, gdje su se sastajali vodeći umovi hrvatskoga naroda.

Nakon svršenih gimnazijskih nauka pošao je Vladimir Mažuranić na visoke škole u Beču i Zagrebu, gdje je godine 1866. položio propisane ispite na pravoslovnoj akademiji. Stupio je u sudsku službu kao prislušnik, godine 1869. postao je pristavom, ali je već godine 1870. istupio iz državne službe i dao se u odvijetništvo. Htijući osnovati obitelj prihvatio je priliku, te je stupio godine 1871. u službu grada Karlovca kao gradski sudac. No skoro se opet vratio u državnu